

SWAP İŞLEMLERİ, TÜRK BANKA İŞLETMELERİNDE UYGULANMASI VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Ars.Gör. Veli ÖZTÜRK*

ÖZET

Swap İşlemleri ve Türk Banka İşletmelerinde Uygulanması

Uluslararası finansal piyasalardaki gelişmeler hem gelişmiş ülkeleri hem de gelişmekte olan ülkeleri yakından ilgilendirmektedir. Dünya ekonomisindeki globalleşme eğilimi, teknolojik gelişmeler, finansal risk yönetiminin önem kazanması son yıllarda bir takım finansal araçların geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Finansal risk yönetim araçlarından bir tanesi de swap işlemleridir. Swap işlemleri, özellikle faiz oranları ve döviz kurlarından kaynaklanan risklere karşı korunmak için yapılmaktadır. Bu çalışmada, finansal risk yönetimi içerisinde önemli bir yere sahip olan ve son yıllarda dünyada ve Türkiye’de hızla gelişen swap tekniğinin Türkiye’deki uygulaması irdelenerek özellikle bankalardaki swap işlemleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Swap işlemleri, finansal araç, finansal risk yönetimi

ABSTRACT

Swap Processes and Application of Swap Processes in Turkish Bank Enterprises

Developments in international financial markets interest closely both developed and developing countries. Globalization trend in world economy, technological developments, the fact that management of financial risk became more important, have recently enabled to being developed some financial instruments. One of the financial risk management instruments is swap processes. Swap processes is performed for protecting the risks caused by especially interest rates and currency. In this study, application of swap technique in Turkey which has an important place in financial risk management and which has been recently developing in the world and Turkey, has been investigated. Especially swap processes in the banks has been taken into account.

Key Words: Swap processes, financial instrument, financial risk management

* Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi, Muhasebe-Finansman Eğitimi Bölümü, Araştırma Görevlisi

1. GİRİŞ

Bretton Woods sisteminin yıkılışı ile birlikte 1970'li yıllarda döviz kuru ve faiz oranlarında dalgalanmalar görülmeye başlanmıştır. Uluslararası alanda çalışan işletmeler ve bankalar açısından ciddi riskler oluşmaya başlamıştır. Bu riskleri ortadan kaldırmak amacıyla birçok teknik geliştirilmiş olmasına rağmen, swap bu teknikler arasında en çok kabul göreni ve hızlı gelişeni olmuştur. Swap işlemleri son yıllarda yoğun bir uygulama alanı bulmuştur. 1997 yılı itibarıyla Amerika'daki ticaret bankalarının swap işlemleri cirosu 9.6 trilyon dolara ulaşmıştır¹. Swap piyasasının gelişmesindeki en önemli etken, bu piyasanın potansiyel kullanıcıların diğer finansal araçlarla karşılayamadıkları isteklerini karşılayabilmesidir².

Dünya ekonomilerinin globalleşme eğilimi, gelişen teknoloji ile de bütünleşince uluslararası ekonomilerin çağdaş finansman teknikleri geliştirmekte olan ülkelere de kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye'de de 29 Aralık 1983 tarihli T.C. Merkez Bankası Genelgesi ile serbest döviz piyasası için gerekli başlangıç oluşturulmuş, 30 Ekim 1986 tarihli bir genelge ile de bankaların döviz yönetimi konusunda yapabilecekleri işlemler teşvik edilmiştir. Kısaca 32 sayılı kararla tüm gerçek ve tüzel kişilerin vadeli döviz alım satımı yapabilecekleri hükme bağlanmıştır³.

Çalışmamızda ilk önce swap tanıtılmış, dünyadaki ve Türkiye'deki gelişimine değinilmiştir. Sonra çeşitleri açıklanmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise bankalarda uygulanan swap işlemlerine ve muhasebeleştirilmesine örnekler verilmiştir.

2. SWAP'IN TANIMI VE TARAFLARI

Bir swap sözleşmesi, tarafların faizi ya da döviz değiştirmek suretiyle kredi maliyetle-

rini düşürebildikleri, esasen iktisatçı David Ricardo'nun göreceli üstünlükler teorisine dayanan bir takas işlemidir⁴. Bu işlemde gerçek borçlar değiştirilmez. Her iki taraf da kendi borcunu vadesinde öder. Değişim varsayımsal bir anapara üzerinden yapılır⁵.

Swap, kelime anlamı olarak mübadele, değiş-tokuş veya takas olarak tanımlanırken daha özel olarak, anlaşmaya taraf olan iki birim (kişi, işletme veya kurum) arasında nakit akışlarının anlaşma süresince değişimini ifade etmektedir. Finansal bir terim olan swap'ta finansal araçların veya paranın gelecekte belirli bir tarihte ve belirli bir oran üzerinden değişimi sözkonusudur.

Swap piyasasının gelişimiyle birlikte swap işlemine girmek isteyen taraflar arasında bağlantıyı sağlayan aracı kurumlar da gelişmiştir. Tarafların direkt olarak birbirleriyle sözleşme yapmaları durumunda herhangi bir aracı söz konusu olmayacaktır. Aracı banka her iki tarafa ödeme yapmak için yasal zorunluluğu olmayan bir temsilci ya da acenta olarak veya yasal ödeme zorunluluğu olan bir aracı olarak faaliyette bulunabilir. Swap işleminin başlangıç yıllarında aracılar sadece swap yapmak isteyen iki tarafı bir araya getirmekteydi. Bunun için aynı vade ve aynı miktarda borç almış olan iki tarafın bulunması gerekmekteydi. Ancak swap piyasasının gelişmesiyle birlikte aracılar swap işlemini karşı tarafı bulmadan ve riski kendi üzerlerine alarak da kabul etmeye başladılar. Aracılar, swap işlemine giren her iki taraf için de karşı taraf olarak faaliyette bulunabilirler. Bu nedenle swap işlemine giren taraflar, diğer swap işlemcisini bulmak ve tanımak zorunda değildir. Çünkü, onlar için karşı taraf aracı bankadır. Ödemeler ve değişim, aracı banka tarafından yapılır. Bu nedenle swap, tek bir tarafla ve tek bir işlemle yapılan bir işlem olma özelliği kazanmıştır.

1. Anthony SAUNDERS: **Financial Institutions Management: A Modern Perspective**, Irwin McGraw-Hill, Third Edition, (New York, 2000), 621.
2. M. Vefa TOROSLU: **Çağdaş Finansal Teknikler**, Beta Yayınları, (İstanbul, Eylül, 2000), 126.
3. Leyla NURMAN: Finansal Risk Yönetimi İçerisinde Swap, Finansal Niteliği, Muhasebeleştirilmesi, Türkiye Uygulaması, Yayınlanmamış Master Tezi, G.Ü.S.B.E., (Ankara, 1998), 1.
4. Nejat TENKER: **Finansal Muhasebe**, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, (Ankara, 1999), 376.
5. Orhan SEVİLENGÜL: **Banka Muhasebesi**, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, (Ankara, 1999), 279.

Swap piyasasının ilk zamanlarında aracılardan çoğu sadece iki swap tarafını biraraya getirip, swap anlaşması düzenlerken genişleyen piyasa hacmiyle birlikte katılımcı potansiyeli de artmıştır. Büyük ticari ve yatırım bankaları swap'ların karşılıklı eşleştirilmesini gerçekleştiren aracılık rolünü üstlenmişlerdir. Böylece swap piyasası katılımcılarını son kullanıcılar ve aracılar olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Bir son kullanıcı, ekonomik ve mali nedenlerle faiz veya döviz riskini azaltmak amacıyla swap işlemine girerken, bir aracı ise komisyon ücreti almak ya da nadiren de olsa swap işleminde açık pozisyon yaratarak ticari kâr elde etmek üzere swap işlemine girer⁶.

İşletmeler döviz cinsinden paraya gereksinim duyduklarında döviz itibarıyla borç bulmakta güçlük çekebilirler. Bu güçlüklerin nedenlerini kambiyo kontrolleri, uluslararası finansal piyasalarda fazla bilinmeme ve kredi değerliliğinin düşük olması şeklinde sıralayabiliriz. Bu durumda işletmeler, kendilerini tanıyan bir bankadan kendi paraları itibarıyla borç bulduktan sonra bunu gereksinim duydukları para birimi ile swap edebilirler. Örneğin, bir Amerikan şirketinin İngiltere şubesinde atıl sterlin fonu bulunmaktadır. Ancak kambiyo rejimi nedeniyle bu fonlar İngiltere dışına çıkartılamamaktadır. Aynı anda bir İngiliz anaşirketinin atıl dolar fonu vardır ve bu işletme de sterline gereksinim duymaktadır. Bu durumda işletmeler düz döviz swap'ı veya paralel kredilerden yararlanarak bloke edilmiş fonlarını etkin bir şekilde kullanabilirler.

Finansal varlık takası sadece gelecekteki döviz değiş tokuşuyla sınırlı değildir. Örneğin işletmeler sık sık, sabit faizli borçlarını, faiz ödemeleri faiz oranlarının genel düzeyiyle yükselip düşen değişken faizli borçlarla takas ederler. Mallarda swap yapılması bile olanaklıdır. Malların teslim etmeden, sadece değerlerindeki herhangi bir farkın hesabının yapılması yeterlidir⁷.

3. SWAP ÇEŞİTLERİ

Swap piyasası şirketlerin, bankaların hatta devlet kurumlarının veya portföy yöneticilerinin son derece çeşitlilik arzeden isteklerini dinamik olarak karşılama imkanına sahiptir. Bu nedenle de sürekli olarak yeni swap çeşitleri ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu piyasada faaliyet gösteren bankalar ve diğer kuruluşlar, müşterilerinin swap isteklerini oldukça farklı teknikler geliştirerek karşılayabilmektedirler. Çalışmamızda swap üç temel ayrıma tabi tutularak incelenecektir:

- Faiz Oranı Swap'ı (Interest Rate Swap)
- Döviz Swap'ı (Currency Swap)
- Mal Swap'ı (Commodity Swap)

3.1. Faiz Oranı Swap'ı (Interest Rate Swap)

Faiz swapları (Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında "*faiz oranı swap*" yerine "*faiz swapı*" ifadesi kullanılacaktır), genellikle farklı borçlanma kaynaklarından, benzer vadeli ve aynı miktarda anapara borçlanmış olan birbirinden bağımsız iki tarafın, faiz ödeme yükümlülüklerini genellikle aracı bir banka yoluyla birbirlerine devretmeleri şeklinde yapılmaktadır. Genellikle aynı tutar ve aynı vadedeki borçların faizlerini değiştirmek şeklinde swap yapılmaktadır. Bu işlemde sadece varsayımsal anapara üzerinden ve farklı bazlara (değişken, sabit) göre hesaplanan faizler el değiştirmekte, anapara değiştirilmemektedir. Ayrıca, kredi değerliliği düşük olan borçlu, kredi değerliliği yüksek olan tarafa bir prim ödemektedir.

Faiz swapı işlemleri, 1980 yılından beri hızla büyümektedir. Faiz oranı swap işlemleri genellikle Amerikan Doları ile yapılmakta iken, son zamanlarda Amerikan Doları dışındaki başka para birimleri ile de yapılmaktadır⁸.

6 Saime ÖNCE: **Türev Ürünlerin Muhasebe Sorunları ve Bankalar İçin Muhasebeleştirme Şekilleri**, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 192, (Eskişehir, 1995), 24.

7 Richard A. BRÉALEY, Stewart C. MYERS, Alan J. MARCUS: **İşletme Finansının Temelleri**, (Çevirenler: Ünal BOZKURT, Türkan ARIKAN, Hatice DOĞUKANLI), Literatür Yayıncılık, (İstanbul, 1997), 705.

8 Nurgül R. CHAMBERS: **Derivatives Markets**, Avcıol Publishers, (İstanbul, 1998), 119.

Faiz swap'ının yapılma nedenleri şunlardır⁹:

- Yerel para piyasalarının yeterli yatırım imkanlarına sahip olmaması girişimcileri ellerindeki kısa vadeli fonları swap'a sokmaya itmektedir.

- Girişimciler başka ülkelerdeki para piyasalarında yapılan yatırımlardan daha yüksek getiri beklediklerinde o ülkelerde swap yapmaktadırlar.

- Merkez bankalarının, ülkelerindeki bankaların borç/özkaynak oranları ile varlık ve borçlarının vadeleri arasındaki uyuma önem vermeleri bankaları swap'a yöneltmektedir. Uluslararası işlem yapan bankalar gerektiği zaman borç faizlerini sabit faizden değişken faize dönüştürmek amacıyla faiz swap'ı yapmaktadırlar.

- Sabit faizle borçlanma imkanı sınırlı olan gelişmekte olan ülkeler, ellerinde sabit faizli tahviller bulunan kredi değerliliği yüksek borçlularla faiz swap'ı yapmaktadırlar. Böylece değişken faizli borçlarını sabit faizli baza çevirmiş olmaktadır.

Faiz swap'ının temel mantığı swap'a taraf olan her iki işletmenin, belirli kredi piyasalarında farklı borçlanma yeteneklerine sahip olmasıdır. Taraflar, rekabetçi üstünlüklerini swap yolu ile birbirlerine aktarmaktadırlar. Böylece her iki tarafta daha cazip faiz oranlarından borçlanma olanağı elde etmektedir. Faiz swaplarının yaygınlaşmasının en önemli gerekçesi, swap taraflarının birbirlerinin farklı piyasalardaki göreceli üstünlüklerini kullanmak yoluyla daha düşük borçlanma maliyeti elde edebilmeleridir.

3.2. Döviz Swap'ı (Currency Swap)

İlk döviz swap'ı işlemi, 1981 yılında IBM işletmesi ile Dünya Bankası arasında yapılmıştır¹⁰. Döviz swap'ı, farklı döviz birimlerinden oluşan aynı büyüklükteki iki ayrı para hareketi-

nin vade tarihinde orijinal para birimleri üzerinden ve daha önce üzerinde anlaşılmış belirli bir gelecekteki (forward) kur hesabıyla geri ödenmek üzere değiştirilmesidir¹¹.

Döviz swap'ının yapılmasında başlıca iki gerekçe vardır: Bunlardan birincisi istenen para cinsinden kredi bulunamaması ve başka para cinsinden kredi bulunup bunun istenen cinsine swap edilmesidir. Diğer bir gerekçe daha düşük faiz ödemek amacıdır. Bunun için istenen para cinsinden değil; daha düşük faizli başka bir para cinsinden kredi temin edilir ve istenen para cinsinden swap edilir. Döviz swap'ı genel olarak 2-10 yıl arasında vadelerde düzenlenir ve minimum işlem büyüklüğü 3-5 milyon dolar arasında değişir.

Döviz swap'ı üç temel aşamadan oluşmaktadır¹².

1. Aşama: Anaparanın değiş-tokuş edilmesi

Swap işleminin başlangıcında iki taraf anapara, mutabık kalınan kur üzerinden birbirlerine teslim ederler. Burada, aracı banka (swap bankası) her iki tarafında talebini karşılayarak spot kur üzerinden swap işlemini gerçekleştirir.

2. Aşama: Faizlerin değiş-tokuş edilmesi

Swap anlaşmasına göre taraflar, swap ettikleri paralar için karşılıklı ödenmemiş anapara bakiyesi baz alınmak suretiyle hesaplanan faizleri öderler. Genellikle karşılıklı ödenen faizler aracı bir banka tarafından gerçekleştirilir.

3. Aşama: Tarafların anapara vadesi sonunda birbirlerine iade etmesi

Swap'ın vadesi sonunda her iki taraf anapara birbirlerine geri verirler. Burada önemli olan nokta vade bitiminde gerçekleştirilen bu takas, başta anlaşılmış miktarlar üzerinden ola-

9 M. Vefa TOROSLU: a.g.e., 128.

10 Nürgül R. CHAMBERS: a.g.e., 124.

11 Selma KURTAY: **Foreign Currency Options: Market Structure, Pricing, Strategies and Accountancy**, Capital Markets Board of Turkey, (Ankara, June 1997), 18.

12 M. Vefa TOROSLU: a.g.e., 130.

çağından geçerli döviz kuru, swap işleminin başlangıcında geçerli olan döviz kuru olacaktır

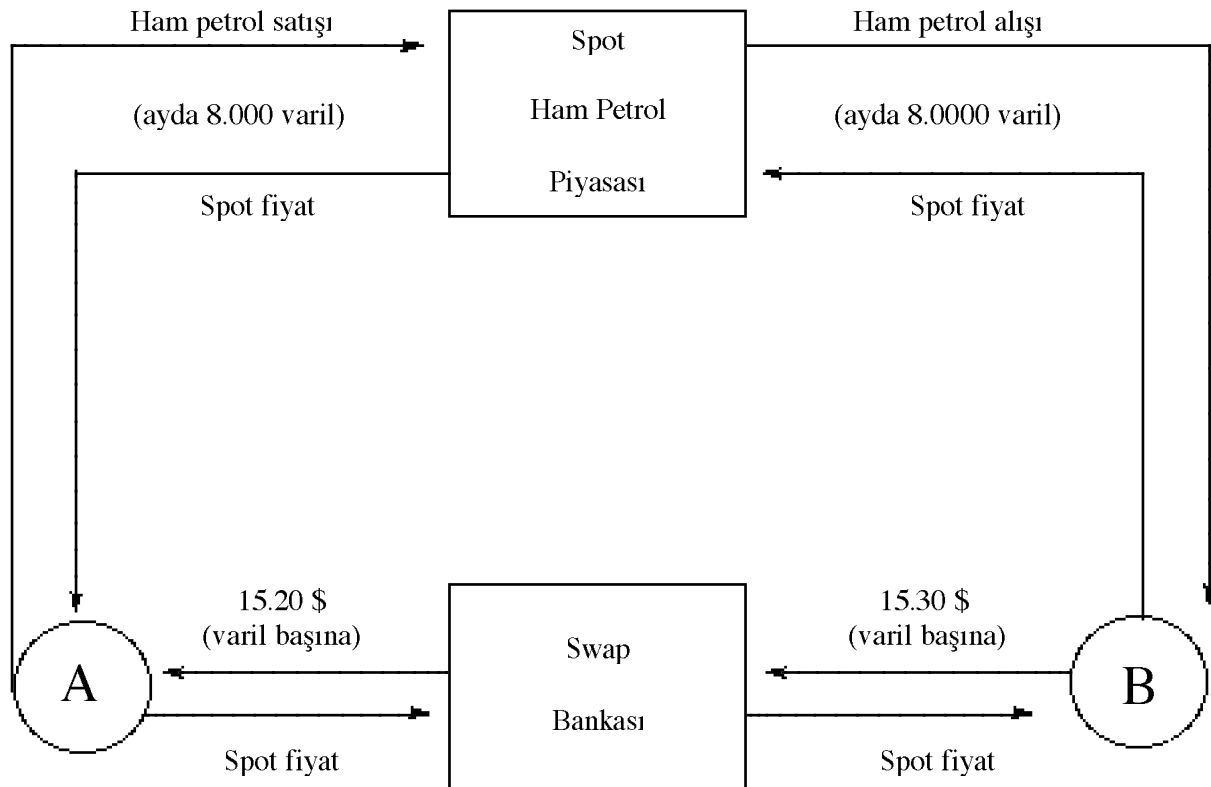
Döviz swap'larında amaç, swap'a taraf olan kişi ve kuruluşların farklı döviz ve mali piyasalardaki borçlanma yeteneklerini kullanarak, erişim olanağı olmayan dövizlerden borçlanma olanakları yaratmak veya daha cazip faiz oranları elde etmektir. Döviz swap'ları sabit faizden sabit faize, değişken faizden değişken faize ve sabit faizden değişken faize şeklinde yapılabilir.

3.3. Mal Swap'ı (Commodity Swap)

Mal swap'ı; taraflardan birinin zaman içinde sürekli olarak satacağı bir mala sahip olması, ancak fiyatların düşeceği endişesi içinde bulunması, diğerinin ise zaman içinde, aynı ma-

lı sürekli olarak satın almaya ihtiyaç duyması ancak fiyatların yükseleceği endişesi içinde bulunması durumunda düzenlenebilecek bir swap türüdür¹³.

Örnek olarak, bir ham petrol üreticisinin (A) gelecek 5 yıl boyunca ayda ortalama 8.000 varil ham petrol satmayı düşündüğünü, ancak fiyatların düşmesinden kaynaklanacak fiyat riskinden kaçınmak istediğini, bir petrol rafinerisinin de (B) yine gelecek 5 yıl boyunca ayda ortalama 8.000 varil ham petrol satın almayı planladığını, ancak fiyatların artmasından kaynaklanacak fiyat riskinden kaçınmak istediğini kabul edelim. A, elde edeceği fiyatı, B de ödeyeceği fiyatı sabitleştirmek istemekte, bunun için bir swap bankası aracılığıyla aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi bir swap işlemine girmek-

Şekil 1 : Mal Swap'ı

Kaynak : Mehmet BOLAK: **Finans Mühendisliği, Kavramlar ve Araçlar**, Beta Yayınları, (İstanbul, Ekim 1998), 112.

¹³ Mehmet BOLAK: **Finans Mühendisliği, Kavramlar ve Araçlar**, Beta Yayınları, (İstanbul, Ekim 1998), 112.

tedirler. Anlaşmanın yapıldığı tarihte bir varil ham petrolün spot piyasadaki fiyatının 12.25 \$ olduğunu varsayılmaktadır.

Swap bankası, A ile, sabit fiyat ödeyip (varil başına 15.20 \$), değişken fiyat almak (spot fiyat) üzere, B ile de, değişken fiyat ödeyip (spot fiyat), sabit fiyat almak (varil başına 15.30 \$) üzere anlaşmakta, böylece anlaşma süresi boyunca varil başına 0.10 \$ kazanmaktadır. A ve B gerçek mal alım ve satımlarını, spot piyasa cari fiyatlar yani spot fiyatlar üzerinden gerçekleştirmekte, ancak swap işlemi sayesinde fiyatları sabit hale getirmektedirler. Nitekim spot fiyatlar ne olursa olsun, A ham petrolün varilini 15.20 \$'dan satmış, B ise 15.30 \$'dan almış olmaktadır

3.4. Diğer Swap Türleri

Yukarıda tanımlanmış temel swap türlerinin dışında, tarafların özel isteklerine göre biçimlendirilerek türetilen değişik swap türleri de bulunmaktadır. Bunların bazılarını aşağıda kısa başlıklar halinde değinilmiştir¹⁴.

3.4.1. Artan Swap (Accreting Swap):

Bu swap türünde, başlangıçta swap işlemine konu olan anapara miktarı düşük olup, zaman içinde artmaktadır. Bir projeyi finanse etmek isteyen ve zaman içinde fon ihtiyaçları artış gösterecek bir işletme için uygun swap türü olabilir.

3.4.2. Azalan Swap (Amortising Swap):

Bu swap türünde ise, başlangıçta swap işlemine konu olan anapara miktarı yüksek olup, zaman içinde azalma göstermektedir.

3.4.3. Değişken Anaparalı Swap (Roller-Coaster Swap): Anapara miktarının zaman içinde artış ve azalış gösterebildiği swap türüdür. Zaman içindeki finansman ihtiyaçlarının değişkenlik arzettiği yatırım projeleri için uygulanabilir.

3.4.4. Baz Swap'ı (Basis Swap): Klasik swap işlemlerinde, ödeme akımlarından biri sabit diğeri değişken nitelikte olmakla birlikte, iki ödeme akımının da değişken nitelikte olması durumunda baz swap'ı ortaya çıkar

3.4.5. Başlangıcı Gecikebilen Swap (Forward-Start Swap): Swaplar genellikle, sözleşmenin imzalanmasını izleyen gün başlayabilirler. Ancak müşterinin arzusu uyarınca, tüm koşulları şimdiden belirlenmek üzere, haftalar ya da aylar sonra yürürlüğe girecek swap anlaşmaları da yapılabilir.

3.4.6. Kuponsuz Swap (Zero-Coupon Swap): Sabit nitelikteki ödemelerin dönemler halinde değil, toplu olarak, swap anlaşmasının başlangıcında ya da daha ziyade sonunda yapıldığı bir swap türüdür

4. BANKALARDA SWAP İŞLEMLE- RİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Diğer türev ürünlerde olduğu gibi swap sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde de swap sözleşmesi yapmanın amacını belirlemek gerekir. Swap sözleşmeleri, kâr elde etmek veya varlık ya da yükümlülüğü riskten korumak amacı ile kullanılabilir. Muhasebeleştirme de bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilecektir.

4.1. Swap Bankasının Konumu

Önceleri swap işlemlerine sadece aracı olarak giren ve simetrik ihtiyaçları olan tarafları bir araya getirme fonksiyonu gören bankaların, zaman içinde, swap işlemlerine taraf olarak girmeye başlamış olmaları, bu piyasanın gelişimindeki en önemli faktörlerden biri olmuştur.

Bir swap bankası, herhangi bir swap işlemine sabit faiz veya sabit fiyat ödeyicisi ya da alıcısı olarak girmeye her an hazır bulunmakta, bunun için alım-satım kotasyonu arasındaki farktan kâr elde etmeyi beklemektedir. Doğal olarak swap bankası, herhangi bir müşteriyle

14 Mehmet BOLAK: a.g.e., 113.

girdiği swap işleminin riskini üzerinde taşımak istemeyecek ve bu riski aktaracağı bir karşı taraf bulmaya çalışacaktır. Bununla beraber, her zaman miktar, zaman vb. gibi koşullarda tamamen simetrik ihtiyaçlar içinde bir karşı taraf bulabilmek mümkün değildir. Swap bankası bulabildiği kadarını bulup, swap işlemine girecek, bulamadığı kadarını aramaya devam edecek, bu süre içinde de aktaramamış olduğu finansal risklerden kaçınmaya çalışacaktır¹⁵.

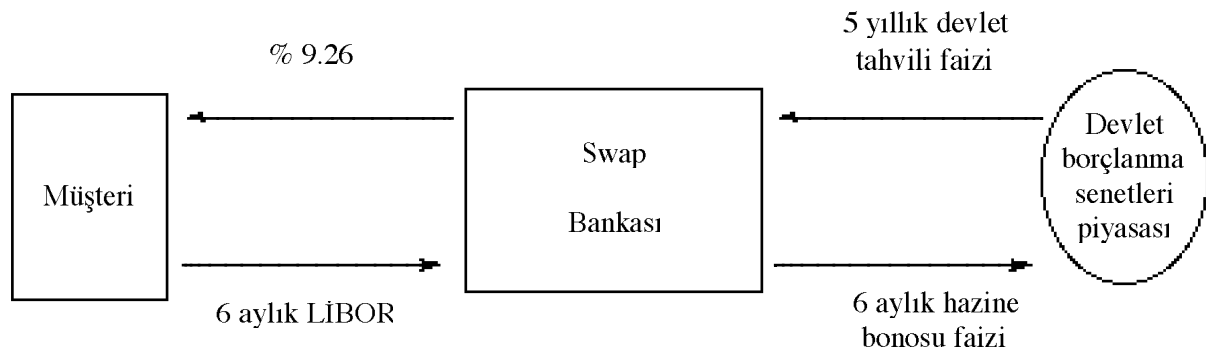
Bir swap bankasının, örneğin 6 aylık LIBOR'a karşılık, sabit faiz ödeyici olarak girdiği bir swap anlaşmasını hedge etmek için başvuracağı yol, gerekli miktarda 6 aylık hazine bonosunu açığa satmak ve buradan elde ettiği fonlarla orta veya uzun vadeli devlet tahvilleri satın almaktır. Bir müşterinin, 25 milyon \$ ve 5 yıl vadeli bir swap anlaşmasında değişken faiz ödeyici olmak istediğini varsayalım. Banka 6 ay vadeli LIBOR'a karşılık, altı aylık %9.26 sabit faiz ödemeyi taahhüt ediyorsa, yapması gereken işlem; 25 milyon \$ nominal değerli, 6 ay vadeli hazine bonosunu açığa satmak, elde ettiği fonlarla, 25 milyon \$ nominal değerli, 5 yıl vadeli

devlet tahvili almaktır. Bu durumda swap bankası, pozisyonundan kaynaklanan finansal riskten kaçınmış olacaktır.

Swap bankası, sabit faiz olarak vereceği miktarı, yaklaşık olarak benzer vadeli devlet tahvilleri faizleri mertebesinde tuttuğu için sabit ödemeleri bir bakıma dengelemiş durumdadır. Öte yandan 6 aylık dönemler itibarıyla, açığa satmış olduğu hazine bonolarını nominal değerden yerine koyup, tekrar açığa satış yapacak olan swap bankası, 6 aylık faizler düştüğünde, açığa satıştan daha yüksek gelir elde edecek, müşterisinden daha az faiz alacak, 6 aylık faizler yükseldiğinde ise açığa satış işleminden daha az gelir elde edecek, ancak müşterisinden tahsil edeceği yüksek faiz bunu telafi edecektir. Bu şekilde, banka, değişken nakit akımını da dengelemiş olmaktadır.

4.2. Bankanın Faiz Swap Sözleşmesi Yapması

Örnek: Kredi değeri düşük olan A Bankası 15 Milyon \$ sabit faizli iki yıl vadeli bir borç aramaktadır. Bu banka söz konusu borcu

Şekil 2 : Döviz Swap'ında Anaparamın Değiş-Tokuş Edilmesi

Kaynak : Mehmet BOLAK: **Finans Mühendisliği, Kavramlar ve Araçlar**, Beta Yayınları, (İstanbul, Ekim 1998), 114.

15 Mehmet BOLAK: a.g.e., 114.

%9,5 sabit faizle veya LIBOR+1,25 değişken faizle temin edebilmektedir.

Diğer taraftan B Bankası ise kredi değerliği açısından A Bankasına nazaran daha yüksek olup 15 Milyon \$ değişken faizli iki yıl vadeli kredi almak istemektedir. Bu banka söz konusu krediyi yıllık %7,5 sabit faizle veya LIBOR+0,5 değişken faizle alabilecektir. Bu bankada değişken faizli krediyi tercih etmektedir.

C Bankası iki bankaya aracılık eden bir kuruluştur. Taraflar arasında yapılan sözleşmeye göre kredi değeri düşük olan işletme aracı bankaya %0,25 sabit ücret (komisyon) ödeyecektir. Mukayeseli üstünlüklerden ve swap avantajından yararlanmak isteyen A ve B Bankaları 1.10.2000 tarihinde bir faiz swabı sözleşmesi yapmışlardır. Sözleşmeye göre kredi değeri yüksek olan banka sabit faizle kredi alacak ve aldığı krediyi, kredi değeri düşük olan banka ile

swap edecektir. Faiz hesaplaşmaları 6'şar aylık dönemler itibariyle yapılacak ve ödeme buna göre gerçekleşecektir. Kredi değeri düşük olan banka, kredi değeri yüksek olan bankaya %1 fark ödemeyi kabul etmiştir.

Bir doların her döneme ait kuru 700.000 TL.'dir. LIBOR aşağıdaki gibi olmuştur:

31.12.2000	%6
31.03.2001	%6,25
30.06.2001	%6,75
30.09.2001	%7,50

Yukarıdaki bilgileri esas alarak tarafların net faiz yükleri ve swap avantajları faiz oranı bazında ve tablo kullanarak aşağıda hesaplanmış olup, ayrıca A Bankası'nın birinci dönemde yapacağı muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir:

- Faiz Hesaplama Tablosu -

	<u>Faiz Oranı</u>
I) MUKAYESELİ ÜSTÜNLÜKLER VE TOPLAM SWAP AVANTAJI	1,25
a) Yüksek kredi değerliğine sahip tarafın mukayeseli üstünlüğü	2,00
b) Düşük kredi değerliğine sahip tarafın mukayeseli üstünlüğü	(0,75)
c) Toplam mukayeseli üstünlük	1,25
II) YÜKSEK KREDİ DEĞERLİĞİNE SAHİP TARAFIN (B BANKASI) NET FAİZ YÜKÜ VE SWAP AVANTAJI	0,25
1) Piyasaya ödeyeceği faiz : 7,50	
2) Düşük kredi değerliğine sahip tarafa ödeyeceği faiz : 7,25	
3) Düşük kredi değerliğine sahip taraftan tahsil ed. faiz : <u>8,50</u>	
4) Net faiz yükü (7,50 + 7,25 - 8,50) : 6,25	
5) Swap avantajı (a-b) : 0,25	
a) Swapsız faiz yükü : 6,50	
b) Swaplı faiz yükü : <u>6,25</u>	

III) DÜŞÜK KREDİ DEĞERLİĞİNE SAHİP TARAFIN (A BANKASI)

NET FAİZ YÜKÜ VE SWAP AVANTAJI 0,75

1) Piyasaya ödeyeceği faiz	:	7,25
2) Yüksek kredi değerliğine sahip tarafa ödeyeceği faiz	:	8,50
3) Aracı bankaya ödenen ücret (kom.)	:	0,25
4) Yüksek kredi değerliğine sahip taraftan tahsil ed. faiz	:	<u>7,25</u>
5) Net faiz yükü (7,25+8,50+0,25-7,25)	:	8,75
6) Swap avantajı (a-b)	:	0,75
a) Swapsız faiz yükü	:	9,50
b) Swaplı faiz yükü	:	<u>8,75</u>

IV) ARACI BANKANIN SWAP AVANTAJI 0,25

V) TOPLAM SWAP AVANTAJININ FAYLAŞIMI 1,25

a) Yüksek kredi değerliğine sahip tarafa (B Bankası)	:	0,25
b) Düşük kredi değerliğine sahip tarafa (A Bankası)	:	0,75
c) Aracı kuruluşa (C Bankası)	:	<u>0,25</u>

VI) KONTROL VE DENETLEME (a -b) = 0

a) Toplam swap avantajı (I)	:	1,25
b) Toplam paylaşım (II + III + IV)	:	1,25

A Bankasının Muhasebe Kayıtları:

a) LIBOR+1,25 faiz oranlı kredinin alınması

----- 01.10.2000 -----		
025 YURT DIŞI BANKALAR (YP)	15.000.000	
025.00 Vadesiz Hesap		
025.000 Serbest Hesap		
025.000 ... Bankası		
 349 YURT DIŞINDAN KULLANILAN		
KREDİLER		15.000.000
349.11 Yurt Dışı Kuruluşlardan Orta ve		
Uzun Vadeli		
Kredi tutarı 15.000.000 \$		
----- / -----		

b) Swap işleminin kaydı

----- 01.10.2000 -----		
965 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ		
İŞLEMLERDEN BORÇLAR (YP)	15.000.000	
965.10 Para ve Faiz Swapları		
 967 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE		
İLGİLİ İŞL. ALACAKLAR (YP)		15.000.000
967.10 Para ve Faiz Swapları		
----- / -----		

c) Yıl sonunda faiz gider tahakkuku

----- 31.12.2000 -----		
295 DÖVİZ VAZİYETİ	271.875	
361 FAİZ VE GİDER REESKONTL.		271.875
361.101 Kullanılan Kredi Faiz Reeskontl.		
Faiz: $[15.000.000 \times (0,06 + 0,0125) \times 3] / 12 = 271.875 \$$		
----- 31.12.2000 -----		
625 YURT DIŞINDAN KULLANILAN KREDİLERE VERİLEN FAİZLER	190.312.500.000	
625.01 Yurtdışındaki Kuruluşlardan Kullanılan Krediler		
294 DÖVİZ ALIM SATIM		190.312.500.000
271.875 \$ x 700.000 TL. = 190.312.500.000 TL.		
----- / -----		

d) Swap faiz yükünün borçlanma maliyetine eklenmesi

----- 31.12.2000 -----		
295 DÖVİZ VAZİYETİ	56.250	
361 FAİZ VE GİDER REESKONTL.		56.250
361.101 Kullanılan Kredi Faiz Reeskontl.		
Varsayımsal kredinin faizi:		
$(15.000.000.000 \times 0,075 \times 3) / 12$	: 281.250 \$	
Tahakkuk ettirilen kredi faizi	: <u>271.875 \$</u>	
Swap faiz farkı	: 9.375 \$	
B Bankasına ödenecek faiz farkı		
$(15.000.000 \times 0,01 \times 3) / 12$	: <u>37.500 \$</u>	
Aracı bankaya ödenecek prim		
$(15.000.000 \times 0,0025 \times 3) / 12$	: <u>9.375 \$</u>	
Toplam Yük	: 56.250 \$	
----- / -----		

----- 31.12.2000 -----		
625 YURT DIŞINDAN KULLANILAN KREDİLERE VERİLEN FAİZLER	39.375.000.000	
625.01 Yurtdışındaki Kuruluşlardan Kullanılan Krediler		
294 DÖVİZ ALIM SATIM		39.375.000.000
56.250 \$ x 700.000 TL. = 39.375.000.000 TL.		
----- / -----		

e) I. hesaplaşma dönemi sonunda kredinin ödenmesi

----- 31.03.2001 -----		
295 DÖVİZ VAZİYETİ	290.625	
361 FAİZ VE GİDER REESKONTLARI	271.875	
361.101 Kullanılan Kredi Faiz Reeskontları		
025 YURT DIŞI BANKALAR (YP)		562.500
025 Vadesiz Hesap		
025.000 Serbest Hesap		
025.000 ... Bankası		
Faiz: [15.000.000 x (0,0625+0,0125) x 6] /12 = 562.500 \$		
----- 31.03.2001 -----		
625 YURT DIŞINDAN KULLANILAN KREDİLERE VERİLEN FAİZLER	203.437.500.000	
625.01 Yurtdışındaki Kuruluşlardan Kullanılan Krediler		
294 DÖVİZ ALIM SATIM		203.437.500.000
290.625 \$ x 700.000 TL. = 203.437.500.000 TL.		
----- / -----		

f) Swap faiz yükünün borçlanma faizine eklenmesi

----- 31.03.2001 -----		
295 DÖVİZ VAZİYETİ	37.500	
361 FAİZ VE GİDER REESKONTLARI	56.250	
361.101 Kullanılan Kredi Faiz Reeskontları		
025 YURT DIŞI BANKALAR (YP)		93.750
025 Vadesiz Hesap		
025.000 Serbest Hesap		
025.000 ... Bankası		
Varsayımsal kredinin faizi:		
(15.000.000.000 x 0,075 x 6)/12	: 562.500 \$	
Ödenen faiz	: <u>562.500 \$</u>	
Değiştirilen kredi faiz farkı	: ----	
B Bankasına ödenecek faiz farkı		
(15.000.000 x 0,01 x 6)/12	: 75.000 \$	
Aracı bankaya ödenecek prim		
(15.000.000 x 0,0025 x 6)/12	: <u>18.750 \$</u>	
Toplam Yük	: 93.750 \$	
Daha önce tahakkuk ettirilen	: <u>56.250 \$</u>	
Bu dönem gider yazılacak	: 37.500 \$	
----- 31.03.2001 -----		
625 YURT DIŞINDAN KULLANILAN KREDİLERE VERİLEN FAİZLER	26.250.000.000	
625.01 Yurtdışındaki Kuruluşlardan Kullanılan Krediler		
294 DÖVİZ ALIM SATIM		26.250.000.000
37.500 \$ x 700.000 TL. = 26.250.000.000 TL.		
----- / -----		

4.3. Bankanın Döviz Swap Sözleşmesi Yapması

Örnek: Amerika’da yatırım yapmak isteyen K Bankası bir yatırım gerçekleştirmek amacıyla, Türkiye’deki bir kredi kurumundan 600 milyar liralık tahvil ihraç ederek, %50 sabit faizle bir yıl süreyle borçlanmıştır

Aynı biçimde Türkiye’de yatırım yapmak isteyen bir Amerikan işletmesine bu borç ve faiz ödemelerini 01.Şubat.2001 tarihinde devredilerek, Amerikan işletmesinin toplam 1.000.000 \$’lık borç ve faiz ödemelerini 1 \$ = 600.000 TL.’den devralmıştır Dolar borcunun faiz oranı %6’dır.

Kurlar bu süre içinde aşağıdaki gibi oluşmuştur:

28 Şubat 2001	610.000 TL.
31 Mart 2001	640.000 TL.
31 Ocak 2002	840.000 TL.

Yukarıdaki bilgileri esas alarak, K bankasının döviz swap’ı ile ilgili gerekli muhasebe kayıtları şu şekilde olacaktır;

a) Tahvil çıkarılması

----- 01.02.2001 -----		
010 KASA HESABI	600.000.000.000	
382 ÇIKARILAN MENKUL KIYM.		600.000.000.000
38200 Tahvillerimiz		
----- / -----		

b) Döviz/TL. swap’ına gidilmesi

----- 01.02.2001 -----		
964 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞLEMLERDEN ALACAKLAR (TP)	600.000.000.000	
964.10 Para ve Faiz Swapları		
966 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞL. BORÇLAR (TP)		600.000.000.000
966.10 Para ve Faiz Swapları		
----- / -----		

c) TL./\$'ların el değıştirmesi

----- 01.02.2001 -----		
294 DÖVİZ ALIM SATIM	600.000.000.000	
010 KASA		600.000.000.000
1.000.000 \$ x 600.000 TL. = 600.000.000.000 TL.		
----- / -----		

d) Şubat ayı sonu itibariyle faiz tahakkuku

----- 28.02.2001 -----		
630 ÇIKARILAN MENKUL KIYM. VER. FAİZLER	23.013.699.000	
360 FAİZ VE GİDER REESKONTL.		23.013.699.000
360.02 Tahviller Faiz Reeskontları		
(600.000.000.000 x 50 x 28) / 36.500 : 23.013.699.000		
----- / -----		

e) Şubat ayı sonu itibariyle faiz yükünün düzeltilmesi

----- 28.02.2001 -----		
360 FAİZ VE GİDER REESKONTLARI	10.205.869.000	
360.02 Tahviller Faiz Reeskontları		
630 ÇIKARILAN MENKUL KIYMETLERE VER. FAİZLER		10.205.869.000
Değıştirilen borcun faizi:		
(1.000.000 x 6 x 28) / 36.500	:	4.603 \$
4.603 \$ x 610.000 TL.	:	2.807.830.000
Değıştirilen borcun kur farkı:		
1.000.000 x (610.000 - 600.000)	:	10.000.000.000
		12.807.830.000
Tahvil faizi		<u>(23.013.699.000)</u>
		10.205.869.000
----- / -----		

f) Mart ayı sonu itibariyle faiz tahakkuku

----- 31.03.2001 -----		
630 ÇIKARILAN MENKUL KIYM. VER. FAİZLER	25.479.452.000	
360 FAİZ VE GİDER REESKONTL.		25.479.452.000
360.02 Tahviller Faiz Reeskontları		
(600.000.000.000 x 50 x 31) / 36.500 : 25.479.452.000		
----- / -----		

g) Mart ayı sonu itibariyle faiz yükünün düzeltilmesi

----- 31.03.2001 -----		
630 ÇIKARILAN MENKUL KIYM. VER. FAİZLER	7.920.078.000	
360 FAİZ VE GİDER REESKONTL.		7.920.078.000
360.02 Tahviller Faiz Reeskontları		
Değiştirilen borcun faizi:		
(1.000.000 x 6 x 59) / 36.500 : 9.699 \$		
9.699 \$ x 640.000 TL. : 6.207.360.000		
Değiştirilen borcun kur farkı:		
1.000.000 x (640.000 - 600.000) : <u>40.000.000.000</u>		
46.207.360.000		
Gider yazılan:		
Şubat (23.013.699.000 - 10.205.869.000) : 12.807.830.000		
Mart <u>(25.479.452.000)</u>		
38.287.282.000		
Swap yükü:		
46.207.360.000 - 38.287.282.000 : 7.920.078.000		
----- / -----		

h) 2002 yılı Ocak ayı sonunda faiz tahakkuku

----- 31.01.2002 -----		
630 ÇIKARILAN MENKUL KIYM. VER. FAİZLER	25.479.452.000	
360 FAİZ VE GİDER REESKONTLARI	274.520.548.000*	
360.02 Tahviller Faiz Reeskontları		
390 MUHTELİF BORÇLAR		300.000.000.000
390.61 Öd. Senet ve Kupon Bedelleri		
(600.000.000.000 x 50 x 31) / 36.500 : 25.479.452.000		
----- / -----		

ı) Tahvil bedellerinin ödenmek üzere hesaba alınması

----- 31.01.2002 -----		
382 ÇIKARILAN MENKUL KIYMETLER	600.000.000.000	
382.00 Tahvillerimiz		
390 MUHTELİF BORÇLAR		600.000.000.000
390.61 Öd. Senet ve Kupon Bedelleri		
----- / -----		

j) Alman işletmesinin tahvil ve faiz karşılıklarını ödemesi

----- 31.01.2002 -----		
010 KASA	900.000.000.000	
392 ALACAKLI GEÇİCİ HESAP		900.000.000.000
392.99 Diğer Alacaklı Geçici Hesaplar		
Tahvil bedelleri	: 600.000.000.000 TL.	
Kupon bedelleri	: 300.000.000.000 TL.	
----- / -----		

* Ocak ayı başında toplam faiz tahakkuku şu durumda olacaktır. (600.000.000.000 x 334 gün x 50) / 36.500 : 274.520.548.000 TL.

k) Yabancı paralı borcun ödenmesi

----- 31.01.2002 -----		
295 DÖVİZ VAZİYETİ	1.060.000	
025 YURT DIŞI BANKALAR (YP)		1.060.000
025.00 Vadesiz Hesap		
025.000 Serbest Hesap		
025.000 ... Bankası		
Borç Tutarı : 1.000.000 \$		
Faiz (%6) : 60.000 \$		
----- 31.01.2002 -----		
392 ALACAKLI GEÇİCİ HESAP	900.000.000.000	
392.99 Diğer Alacaklı Geçici Hesaplar		
630 ÇIKARILAN MENKUL KIYMETLERE VER. FAİZLER		9.600.000.000
294 DÖVİZ ALIM SATIM		890.400.000.000
Tahsil edilen : 900.000.000.000		
Ödeme 1.060.000 \$ x 840.000 TL. : <u>890.400.000.000</u>		
Giderden düzeltilecek tutar 9.600.000.000		
----- / -----		

l) Nazım hesapların kapatılması

----- 31.01.2002 -----		
966 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞLEMLERDEN BORÇLAR (TP)	600.000.000.000	
966.10 Para ve Faiz Swapları		
964 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞL. ALACAKLAR (TP)		600.000.000.000
964.10 Para ve Faiz Swapları		
----- / -----		

5. SONUÇ

Günümüzün değişen ekonomik ve siyasi koşullarına bağlı olarak hem ülkeler hem de işletmeler için uluslararası ticaret ve ilişkiler giderek artmakta, mal ve hizmet alım-satımı, yatırım ve finansman kararları sadece ulusal düzeyde değil uluslararası düzeyde ele alınmaktadır. Uluslararası ekonomik ve finansal işlemler işletmeler için birçok avantajlar sağlarken beraberinde bazı sorunları da doğurmaktadır. Artan uluslararası ekonomik ve finansal işlemler değişen ve giderek artan birçok finansal gereksinimlerine cevap verecek yeni ürünlerin geliştirilmesini de zorunlu kılmıştır. Özellikle faiz oranlarında ve döviz kurlarındaki büyük ve hızlı dalgalanmalar uluslararası piyasalarda işlem yapan tarafların normal işletme faaliyetlerinden doğmayan finansal risklerle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Diğer yeniliklerin

yanısıra özellikle bu faiz ve döviz risklerinden korunmaya olanak sağlayan türev ürünler veya yeni finansal araçlar gereksinimlere koşut olarak geliştirilmişlerdir.

Yeni finansal araçlardan en yaygın olarak kullanılanlarından biri de swap işlemleridir. Swap işlemleri, 1985'ten sonra ülkemizde de uygulanmaya başlanmış olmakla birlikte uygulamada sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlara vergi sorunları, hukuki çerçeve eksikliği, teknolojik sorunlar, ekonomik istikrarsızlık, muhasebeleştirme sorunları gibi sorunlar örnek olarak sayılabilir. Dolayısıyla swap işlemlerinin yaygınlaştırılması, standartların geliştirilmesi ülkemizde olduğu gibi sadece bankaların değil işletmelerinde bu yöntemlerden yararlanarak finansal risklerini ortadan kaldırmak veya en aza indirmek gibi avantajlardan yararlanmalarının yaygınlaştırılabilmesi için sorunların ivedi bir şekilde çözüme ulaştırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Bolak, Mehmet, **Finans Mühendisliği, Kavramlar ve Araçlar**, Beta Yayınları, İstanbul, Ekim 1998.
- Brealey, Richard A. Myers, Stewart C. ve Marcus, Alan J. **İşletme Finansının Temelleri**, (Çevirenler: Ünal BOZKURT, Türkan ARIKAN, Hatice DOĞUKANLI), Literatür Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- Chambers, Nurgül R. **Derivatives Markets**, Avcıol Publishers, İstanbul, 1998.
- Kurtay, Selma, **Foreign Currency Options: Market Structure Pricing, Strategies and Accountancy**, Capital Markets Board of Turkey, Ankara, June 1997.
- Nurman, Leyla, **Finansal Risk Yönetimi İçerisinde Swap, Finansal Niteliği, Muhasebeleştirilmesi, Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Master Tezi, G.Ü.S.B.E., Ankara, 1998.
- Önce, Saime, **Türev Ürünlerin Muhasebe Sorunları ve Bankalar İçin Muhasebeleştirme Şekilleri**, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 192, Eskişehir, 1995.
- Saunders, Anthony, **Financial Institutions Management: A Modern Perspective**, Irwin McGraw-Hill, Third Edition, New York, 2000.
- Sevilengül, Orhan, **Banka Muhasebesi**, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1999.
- Tenker, Nejat, **Gazi Kitabevi**, 2. Baskı, Ankara, 1999.
- Toroslu, M. Vefa, **Çağdaş Finansal Teknikler**, Beta Yayınları, İstanbul, Eylül, 2000.